
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОНАВСТВА

УДК 341.01

В. Н. ДЕНИСОВ,
доктор юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Характерною рисою сучасних міжнародних відносин є існування міжнародного співтовариства з відповідним правопорядком, який базується на загальновизнаних принципах міжнародного права, демонструючи і на міжнародному рівні соціологічний зв'язок між суспільством і правом. Хоча за останні два століття цей зв'язок зазнав якісних змін (з'явилася міжнародна інституціональна система, відбулося міжнародне визнання особи тощо), роль держави в міжнародному співтоваристві залишається значною, а в деяких сферах визначальною. Насамперед, така роль належить найпотужнішим державам, отримавшим назву великих держав, які в різні історичні епохи відрізнялися своїм персональним складом. Ці держави, уособлюючи в собі найсуттєвіші цивілізаційні ознаки відповідних суспільств, не на життя, а на смерть боролися між собою за панування у світі, підкоряючи і навіть знищуючи, якщо це вдавалося, одна одну. Такими були і дві світові війни, які мали яскраво виражений характер цивілізаційного протистояння.

Протистояння цивілізацій, особливо між західною цивілізацією на чолі з США і православною цивілізацією на чолі з СРСР, мало місце і в період «холодної війни», і ця боротьба значно загострилася в результаті розпаду СРСР. Сьогодні світ зіткнувся з нестабільністю міжнародних відносин, а точніше з їх хаосом, що вже привело до численних збройних конфліктів і страждань втягнутих в них народів.

Нинішня міжнародна обстановка багато в чому нагадує розвиток подій напередодні Другої світової війни, і народи мають це зрозуміти і протистояти сповзанню їх у безодню нової світової війни, в якій не буде переможців, виходячи з великого ступеня вірогідності застосування в ній ядерної зброї. Деякі аналітики висловлюють думку, що третя світова війна вже почалася.

Більшість людей, однак, здається, ще не зрозуміли смертельну небезпеку для них, яка таїться в сучасному стані міжнародних відносин. З найжиттєвішого питання бути або не бути вони поки що перебувають у летаргічному сні, дозволяючи своїм урядам, часто далеким від їх інтересів, маніпулювати свідо-

містю людей, приховуючи від них правду. В цих умовах авторитетне слово мають сказати науковці, які не можуть ухилитися від відповідальності, ховаючись за личину конформізму і під будь-якими приводами виправдовувати війну.

Прикладом такої відповідальності і об'єктивності може бути видатний голландський юрист-міжнародник Ж. Верзійл, який в своїх працях, опублікованих напередодні Другої світової війни, безкомпромісно викривав загарбницьку політику гітлерівської Німеччини в Європі, вінцем якої стала мюнхенська змова західних демократій з Гітлером, що остаточно відкрила шлях до цієї війни. Ж. Верзійл був одним з небагатьох західних юристів, який ще в передвоєний час усвідомив масштабність загрози миру, що виникла в результаті зруйнування правопорядку, встановленого Лігою Націй на основі колективної безпеки, доповненої системою двосторонніх та інших договорів про нейтралітет або взаємну допомогу, які також перетворилися у мертву літеру. І вину за це він перш за все покладав на західні демократії, що проводили політику умиротворення Гітлера, який рвався на Схід. Саме це прагнення Гітлера відповідало політиці західних демократій, цинічно робивших все можливе, щоб зіткнути гітлерівську Німеччину з СРСР таким чином, щоб СРСР залишився наодинці. Цей трюк, однак, не пройшов завдяки тому, що СРСР, який після мюнхенської зради справи миру погодився укласти з Німеччиною договір про нейтралітет, відтермінувавши війну з нею майже на два роки і в критичний для нього час не залишився один на один з ворогом. Після нападу на нього Німеччини СРСР негайно отримав політико-дипломатичну та економічну підтримку з боку західних демократій, а незабаром була створена антигітлерівська коаліція. Завдяки цьому й відбулася перемога учасників цієї коаліції над гітлерівською Німеччиною у Другій світовій війні, 70-річчя якої народи світу мають святкувати вже в цьому році.

Доля же Верзійля, який з притаманною йому чесністю і відданістю істині, викривав напередодні війни злочиння Гітлера, могла бути трагічною, і наука міжнародного права не дорахувалася би багатьох першокласних праць, опублікованих у 12-томному зібранні його творів, які сьогодні належать до «золотого фонду» науки міжнародного права. Ці праці Верзійля видані в перекладі на англійську мову під узагальнюючою назвою «Міжнародне право в історичній перспективі», випромінюють глибоку віру дослідника в право як основу міжнародного правопорядку. Він заперечує фатальність протиставлення права і політики, зазначаючи, що в своїй сутності «ці обидва поняття, які не складають реальної логічної антитези, часто представляються антагоністичними, особливо внаслідок історичної ролі, яку ці категорії «життєвих національних інтересів» і «конфлікт інтересів» відіграють в політиці, впливаючи на арбітражні і судові міжнародні спори» [1, с. 186]. Подолання цього протиріччя між правом і політикою він бачив в ідеалі, який «може бути досягнутий твердою рішучістю урядів зробити підтримання міжнародного права метою їх політичної дії» [1]. Цей підхід є вкрай актуальним й для сучасних міжнародних відносин, в яких політика стає переважаючим фактором, що призводить до витіснення міжнародного права з багатьох сфер його регулювання і особливо з такої найважливішої сфери, як підтримання миру і безпеки у світі.

Після окупації німцями Парижу, гестапо, шукаючи в бібліотечних фондах столиці компромат на антифашистів, наштовхнулося на голландські праці Верзійля, опубліковані французькою мовою без відома автора. Верзійл був заарештований і декілька років провів в концтаборі Бухенвальд. Але йому пощастило вийти з нього живим, тоді як інші його колеги-професори, заарештовані разом з ним (всі вони, включаючи Верзійля, підпільно вели антифашистську пропаганду), загинули в цьому таборі.

Сьогодні ж ті самі західні демократії, вважаючи себе переможцями у «холодній війні», прагнуть переглянути підсумки Другої світової війни, що безпосередньо загрожує існуванню міжнародного правопорядку, який базується на Статуті ООН, в якому враховані цивілізаційні підсумки цієї війни, що мають величезне історичне значення, і вперше в історії міжнародного права на цій основі проголошена заборона війни. Зокрема, безпідставними є спроби представити Договір про нейтралітет між СРСР і Німеччиною 1939 р. виключно як змову двох тоталітарних режимів. Цим самим свідомо ігноруються або перекручуються історичні факти, які свідчать, що в умовах вже зруйнованого міжнародного порядку, коли логіка війни остаточно взяла верх по всіх політичних напрямках, для СРСР нічого не залишалось, як скористатися можливістю відтягнути війну для підготовки відсічі гітлерівській Німеччині, яка, за сприяння західних демократій, тараном рухалася на нього. Цей рух на Схід був рухом історії, що повторив вторгнення в Росію Наполеона та його долю. Гітлер, вважаючи себе істинним захисником західних цінностей, прагнув розгромити і знищити СРСР не стільки через його патологічну ненависть до більшовицького СРСР та комуністичної ідеології, хоча і цей фактор, безумовно, відіграв важливу роль, скільки через бачення в особі СРСР цивілізаційної сили світового значення, яка і до СРСР була фактично єдиною силою, яка протягом багатьох століть протистояла експансіонізму Заходу в його устремліннях на Схід. Цей історичний факт знаходить підтвердження, зокрема, у всесвітньо відомих працях ще однієї видатної людини, представника західної історичної науки, А. Дж. Тойнбі, для якого смислом життя був безкомпромісний пошук історичної істини [2, с. 142, 562–567].

Для України, яка нині переживає найскладніші за всю свою незалежну історію часи, перегляд підсумків Другої світової війни автоматично ставить під сумнів щонайменше законність її західних кордонів і, отже, територіальну цілісність країни. Не розуміти цієї очевидної, але жорстокої правди, щонайменше проявляти безтурботність або крайню наївність. А фактично це є лиття води на млин чужих інтересів.

Які ж фактори впливають сьогодні на міжнародні відносини, вносячи в них хаос, який руйнує міжнародний правопорядок? І в чий інтересах це робиться? Споконвічне *qui prodest*?

Перш за все, необхідно зазначити, що нинішній хаос міжнародних відносин – це не якийсь спонтанний, а цілком свідомий і поки що керований процес, що відбувається в рамках цивілізаційної боротьби за світове панування. Ця боротьба є такою ж древньою, як і відома всім професія. Міняються лише її форми та ідеологічне виправдання. Вона є боротьбою за політичні і матеріальні інтереси, які поєднуються, у всі історичні епохи виправдовувалися цін-

ностями цивілізацій, які стояли на більш високій ступені природно-історичного розвитку порівняно з іншими цивілізаціями, що ставали об'єктом їх завоювання та експлуатації. В такій ролі виступав Стародавній Рим, для якого весь відомий йому світ був варварським і тому він беззастережно ставав об'єктом завоювання. Таким був і європейський колоніалізм, для якого величезні території різних частин світу з мешкавшим там так званим туземним населенням, насильницьким шляхом анексувалися, слугуючи матеріалом для створення величезних імперій, сприяючих добробуту метрополій. Нині ж для цього використовуються гасла демократії і прав людини.

У всі часи та епохи для тих, хто відносив себе до вищої цивілізації, або, за новітньою термінологією, до виключних прав відомої держави, що одне й теж, актуальним є гасло «горе переможеним». Чи не нагадає це гасло сьогоденню Україну, яка, внаслідок майже раптового, за історичними мірками, забуття власних цивілізаційних цінностей, опинилася на задвірках європейської історії та історії взагалі, не знаючи куди рухатися і що робити. Правда, в даний момент Європа нібито почала відчувати, що для неї також запахло порохом і трощки заворушилися, пропонуючи мирні ініціативи. Але, чи зможе Європа, якщо ці її наміри дійсно серйозні, враховуючи її атлантичну солідарність і, отже, залежність від старшого партнера, діяти в своїх власних інтересах. Можливо Європі варто ще раз простудіювати уроки Другої світової війни, дійшовши висновку, що нині Україна, як тоді Чехословаччина, може стати тим запальником вселенського вибуху, який, накривши Європу, пошириться на весь світ. Саме з Європи починалися дві світові війни, в яких відбулися історичні процеси, пов'язані з подоланням системної кризи глобалізованих міжнародних відносин. Така криза є перманентною закономірністю глобалізованих міжнародних відносин, що періодично проявляє себе по мірі накопичення негативних чинників цивілізаційного значення, руйнуючи все на своєму шляху. І першими її об'єктами, можна також сказати жертвами, бо ця криза безпосередньо стосується всіх людей і народів, стає міжнародний порядок і складаючі його підвалини міжнародне право.

Як вже зазначалося, міжнародні відносини в сучасну епоху визначаються претензіями на виключність цивілізаційної місії Заходу на чолі з США, що й призводить до хаосу в міжнародних відносинах і, як наслідок, до падіння авторитету міжнародного права. Захід все більш втягується в безперспективну боротьбу не тільки з православною цивілізацією в особі Росії, але й з іншими цивілізаціями, особливо ісламською цивілізацією, з якою протистояння невпинно загострюється, переростаючи у широкомасштабну збройну боротьбу.

Про швидко набираючий силу процес руйнування міжнародного права свідчать численні представники західної міжнародно-правової науки. Одним з них є англієць Антоні Карті, відомий своїми працями з філософії міжнародних відносин і міжнародного права, який представляє так звану критичну школу міжнародного права. Критично узагальнюючи міжнародну практику, особливо за останні десятиліття, він робить такий висновок: «Міжнародне право більш не визнається західними державами в якості узди на використання сили. Вони віддають перевагу тому, що називають міжнародною справедливістю, яка веде до виродження, а не розвитку міжнародного права. Існуюча криза визнання

міжнародного права, яка не обмежується лише деякими стурбованостями «постмодернового» юридичного духу, належить до значно поширеної відмови у визнанні для міжнародного права будь-якого місця у світовій спільності» [3, с. IX]. З цього слідує, говорить далі Карті, що підхід до міжнародного права у своєму позитивному вираженні видається лише юридичною технікою, «інструментальною» або «процедурною структурою» [3, с. 18], позбавленою будь-якого соціального значення. Ці структури мають розумітися, виходячи з свідомості індивідів або груп індивідів, що належать до певних культурно-історичних суспільств [3]. Отже, навіть техніко-юридична сторона міжнародного права, що в даній концепції має застосовуватися, підмінюючи матеріальні норми міжнародного права, також базується на уявленнях цієї техніки, притаманних західним цивілізаційним цінностям.

Інший представник критичної школи, американець П. Еллот, також звертає увагу на те, що сьогодні «міжнародне право не визнає всезагального соціального процесу, який формує реальність, а визнає лише взаємодію урядів державних суспільств, як нібито вони становлять незалежний та природний соціальний процес» [3, с. 9].

Такий підхід є вираженням теорії позитивізму в її крайній формі, початок якої поклали Декарт і Гоббс (епістемологічний позитивізм). В ньому загально-людський об'єктивний соціальний процес (спільні інтереси народів) підмінюється одностороннім соціальним процесом (особливим інтересом), відокремленим від міжнародного права, заснованого на спільній правосвідомості народів. Для міжнародного права залишається сфера юридичного позитивізму, обтяжена вузьким нормативізмом, догматика якого визначається логікою та цінностями ліберальних ідей політичного порядку глобалізованого світу (відданість фінансовому капіталу та формальним ознакам плюралістичної демократії, правам людини, верховенству права тощо). При цьому ігнорується багатоманітність світу, що виражається передусім в культурно-історичних цінностях основних людських цивілізацій. У результаті за рахунок інших цивілізацій, звеличується західна цивілізаційна модель, хоча вона сама перебуває нині в найглибшій за всю свою історію соціально-духовній та економічній кризі. До того ж юридичний позитивізм є найбільш послідовним заперечувальником природного права, претендуючи на монополію в науці міжнародного права. Він є також протилежністю традиційному позитивізму, що визнає згоду держав у міжнародному співтоваристві основою дотримання і розвитку міжнародного права.

Процес заперечення міжнародного права не є якимось новим явищем, притаманним лише нинішнім концепціям. Він розпочався ще напередодні Другої світової війни і був поновлений після неї в період «холодної війни», знайшовши віддзеркалення в домінуванні теорії реалізму в міжнародних відносинах (С. Карр та Г. Моргентау [4, с. 219; 5, с. 285]), що співвідноситься з домінуванням в міжнародному праві теорії юридичного позитивізму.

У свою чергу, ідеї реалізму та юридичного позитивізму розглядаються в західній доктрині крізь призму лібералізму, який претендує бути посередником між ними, піддаючи критиці першу за ігнорування міжнародного права, а другу – за недостатню його роль у сприянні міжнародному співробітництву.

Лібералізм виставляє себе міждисциплінарною наукою, яка зв'язує ліберальні ідеї з ідеями реалізму та прагматичного позитивізму на основі визнання виключної ролі США в міжнародних відносинах, претендуючи на «узаконення (ними) глобального управління» [6, с. 83]. Досягнення цього ліберали, подібно реалістам та позитивістам, бачать у функціоналізмі, який в різні історичні періоди був представлений функціоналістською і неофункціоналістською теоріями та теоріями взаємопов'язаного світу.

Ліберальна теорія юридичного процесу протиставляється сутності принципу позитивізму, згідно з яким право є і має бути відокремленим від моралі. Однак, теорія юридичного процесу, по суті, також відкидає існуюче міжнародне право, хоча й не такою мірою, як юридичний позитивізм, використовуючи привід, що воно однаково легалізує демократичні і тоталітарні режими. Тому, на думку лібералів, необхідний прогресивний розвиток міжнародного права, що має засновуватися на «міжнародних політико-утворюючих процесах» [6]. Ця теорія отримала розвиток в доктринальних поглядах професорів Єльського університету М. Макдугала, Г. Ласвела та М. Різмана, які створили так звану Єльську або Нью-Хевенську школу. Вони розробили цей «політико-орієнтований підхід», виходячи зі спільних для західних суспільств цінностей. Це зумовило критичне ставлення лібералів до «удаваного універсалізму» (make-believe universalism) традиційного міжнародного права, що будується на нормах, узгоджених державами [6].

У 1990-х роках виникла нова ліберальна теорія, яка ще активніше повернулася до ідеологічного коріння західного суспільства та задала мети. Це так званий лібералізм республіканської партії США, представлений в доктрині міжнародного права Ф. Тесоном, Т. Френком та Анна-Марією Слотер, які відродили в період «постхолодної війни» поняття моральної асиметрії між демократіями і недемократіями та використання проти останніх сили в рамках «ліберального міжнародного права» [7, с. 89, 92]. Згідно з цією теорією, демократія еволюціонувала «від морального наказу до міжнародного юридичного зобов'язання» [8, с. 47, 90]. Відповідно ліберальні демократії мають «обов'язок» використовувати силу для перешкодження, зокрема, недемократіям у набутті зброї масового знищення в рамках прагнення встановити у світі «новий транснаціональний ліберальний порядок» [9, с. 503–525].

Отже, як зазначає Тосе Альварес, «новітня ліберальна теорія, як і практика ліберальних демократій, не є поступливою щодо міжнародного права» [10]. Теорія юридичного процесу намагається помістити міжнародне право в суто політичний контекст, в межах якого воно має створюватися і діяти. У зв'язку з цим Розалін Хіггінс робить такий висновок: «Цей погляд відкидає поняття права лише як неупереджене застосування норм. Міжнародне право повністю є процесом прийняття рішення» [11, с. 58].

У 1990-ті роки з'явився конструктивізм – нова теорія як вираження соціального конструювання світу. Це був виклик реалізму та лібералізму з їх національним підходом до світової політики, що виходить відповідно з розподілу сили та розподілу інтересів. Для конструктивістів інтерес походить від ідентичностей, що характеризують дану культурно-історичну спільність, і це є критерієм вибору дії в конкретних сферах та стосовно конкретних акторів. На

їх думку, соціальна складова світової політики містить також норми, що є між-суб'єктивними переконаннями соціального та матеріального розуміння світу, вказуючи акторам, що вони можуть і мають робити в даних обставинах. Конструктивісти вважають, що такі норми далеко виходять за межі регулятивної ролі, діючи на більш глибокому утворюючому рівні, і тому вони мають особливе значення [12, с. 454–456].

Один з провідних представників конструктивізму Марті Коскенніємі розглядає міжнародне право як «особливе відчуття (а particular sensibility) міжнародних питань, або як заздалегідь визначені позиції та упередження, щодо них» [13, с. 3]. «Міжнародне відчуття» він визначав як історично можливе та спрямоване на міжнародну реформу згідно з моделлю західної цивілізації та інституціональною сучасністю [13].

Зазначені теорії становлять філософську основу сучасних політичних доктрин Заходу, в яких лібералізму відводиться роль ідеологічного обґрунтування категорій сили та підкорення в міжнародних відносинах [14, с. 255–292]. Ці теорії базуються на дискримінаційній основі, що охоплюють не лише безпосередню сферу застосування сили в міжнародних відносинах, а й практично весь спектр їх правового регулювання, включаючи основні джерела міжнародного права.

Радикальність та упередженість теорій реалізму, ідеалізму та конструктивізму щодо міжнародного права взагалі підриває довіру до наукової думки як такої, що є свідченням системної кризи сучасного глобалізму. Розрахунок в міжнародних відносинах на силу робить неможливим досягання консенсуального значення правових норм, що є головною метою ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Але і сьогодні правом міжнародного співтовариства продовжує залишатися позитивне міжнародне право, поєднане в Статуті ООН з принципами справедливості, які мають, у разі необхідності, виправляти формалізм останнього. Міжнародне право продовжує регулювати, хоча і не виключно, міждержавні відносини, що будуються на принципі суверенної рівності сторін.

Отже, незважаючи на нігілізм західних країн на чолі з США до міжнародного права, який увійшов у нову фазу з розпадом СРСР, воно залишається чинним насамперед як право ООН, у якому, безумовно, виражаються спільні інтереси народів в підтриманні миру і порядку у світі. Але його функціонування безпосередньо залежить від встановлення у світі нового балансу сил як єдиної можливості запобігти апокаліпсису, що невпинно насувається на людство внаслідок існуючого способу життя людей, який відтворює хаос в міжнародних відносинах. І цей процес вже розпочався з виникненням в Східній Азії та інших регіонах світу потужних економіко-політичних центрів, спроможних обстоювати свої цивілізаційні цінності та інтереси. Для людства це історичний шанс звернутися до винайдення нового способу життя людей, основою якого має стати поступове заміщення свободи споживання свободою духу. Тоді люди, перед якими завжди стоїть вибір між добром і злом, отримають соціологічне підґрунтя для обрання ними шляху добра як напряму співіснування народів і певні гарантії функціонування міжнародного права передусім як права миру. А побудований на цій основі міжнародний правопорядок має позбавитися чинників, які продукують цивілізаційне протистояння у світі.

Нікому, однак, не відомо, коли це може статися в історичному вимірі часу. Безумовним фактором є те, що нинішня соціальна розбалансованість міжнародних відносин все більше тисне на народи, яких свідомо втягують в глобальне протистояння цивілізаційного характеру. В котрий раз цивілізація, вважаючи себе такою, що перебуває на вищій ступені розвитку, піддається спокусі використати свої уявні переваги і взяти верх в цій боротьбі. Але, будучи черговою в історії міжнародних відносин претензію на світове панування, вона водночас є не більш, ніж черговою авантюрою ХХІ ст., яка стала можливою внаслідок втрати її організаторів соціального зв'язку з реальністю. Саме цей визначальний сьогоднішній фактор зумовлює зростання в міжнародному співтоваристві ірраціоналізму щодо міжнародного права (теорія реалізму, ідеалізму та конструктивізму), демонструючи в умовах цивілізаційного протистояння неспроможність акторів вирішувати глобальні проблеми, з якими стикається людство і які загрожують його існуванню як такому.

Водночас спостерігається тенденція, що може мати вирішальне значення для соціальної перебудови сучасних міжнародних відносин. Вона полягає у поступовому виникненні нової парадигми співвідношення світових сил, що має послабити цивілізаційне протистояння між ними і сприяти поверненню старих і нових акторів на ґрунт міжнародного права. Безумовно, нове співвідношення світових сил, що складається в сучасний період, буде більш складним та суперечливим, ніж те, що існувало в період «холодної війни», коли характер протистояння головних акторів був більш-менш зрозумілий як для них, так і всіх інших акторів, і не дотримання міжнародного права було більше винятком, ніж правилом.

Такі нового характеру політико-економічні центри світу, як Бразилія, Індія, Китай, Росія, Південна Африка, що виникли в останні десятиліття як самодостатні спільності з власними ядро вираженими цивілізаційними ознаками, розвивають між собою відносини на відповідній інституціоналізованій основі (БРІКС, Євразійський Економічний Союз, Шанхайська організація співтовариства). Це є свідченням появи нової епохи, пов'язаної з створенням багатополюсного світу, що робить абсолютно ірраціональною ідею і практику однополярного світу, яку відстоює Захід на чолі з США. Лише полісистемна основа може забезпечити функціонування міжнародного співтовариства на основі співробітництва всіх держав і цивілізацій, що означатиме відновлення соціального зв'язку його з міжнародним правопорядком, і це є запорукою мирного розвитку світу.

Список використаних джерел

1. *Verzijl J. H. W.* International Law in Historical Perspective. Vol. I. General Subjects. Zeyden, 1968.
2. *Тойнби А. Дж.* Постигание истории / Тойнби А. Дж. – М., 1991.
3. *Carty Anthony.* Philosophy of International Law / Carty Anthony. – Edinburg, 2007.
4. *Carr E. H.* The Twenty Years Crisis 1919–1939 / Carr E. H. – London.
5. *Morgenthau Hans J.* Politics among Nations. The Struggle for Power And Peace / *Morgenthau Hans J.* – New York, 1965.

6. *Armstrong David*. International Law and International Relations / David Armstrong, Farrell Theo and Lambert Helene. – Cambridge, 2007.
7. *Teson Fernando R*. The Kantian Theory of International Law / R. Teson Fernando // Colombia Law Review, 1998.
8. *Frank Thomas M*. The emerging right to democratic governance / M. Frank Thomas // American Journal of International Law, 1992.
9. *Slaughter Anna-Maria*. International Law in world of liberal states / Anna-Maria Slaughter // European Journal of International Law, 1995. – P. 503–525.
10. *Alvarez José E*. Do liberal states behave better? A critique of Slaughter's liberal theory / Alvarez José E. // European Journal of International Law. – 2001. – P. 183–246.
11. *Higgins Rosalyn*. Policy, consideration and the international judicial process / Rosalyn Higgins // International and Comparative Law Quarterly, 1968.
12. *Dessler David*. What's at stake in the agent-structure debate / David Dessler // International Organization, 1989. – P. 454–456.
13. *Koskenniemi Martti*. The Gentle Civilises of Nations: The Rise and Fall of International Law. 1870–1960 / Martti Koskenniemi. – Cambridge, 2001.
14. *Денисов В. Н.* Місце і роль доктрини в міжнародному праві / В. Н. Денисов // Правова держава. Щорічник наукових праць (До 65-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 1949–2014). – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – Вип. 25. – С. 255–292.

Денисов В. Н. Міжнародний правопорядок в світлі сучасних цивілізаційних викликів

Стаття присвячена аналізу сучасних міжнародних відносин, характерною рисою яких є існування міжнародного співтовариства з відповідним правопорядком, що базується не загальновизнаних принципах міжнародного права, демонструючи і на міжнародному рівні соціологічний зв'язок між суспільством і правом. Показано значення в історії міжнародних відносин цивілізаційного фактора як визначального в боротьбі найпотужніших держав за панування у світі. Цивілізаційне протистояння було характерним для Стародавнього Риму, колоніальної епохи, періодам, що передували Першій і Другій світовим війнам, періоду «холодної війни» та загостренню її в нинішній період, зв'язаний з наслідками розпаду СРСР і порушенням балансу світових сил. Показана тенденція виникнення нової парадигми балансу цих сил, що має послабити цивілізаційне протистояння у світі і повернення акторів міжнародного співтовариства на ґрунт міжнародного права.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, міжнародне право, протистояння цивілізацій, порушення балансу світових сил, тенденція виникнення нової парадигми балансу світових сил.

Денисов В. Н. Международный правопорядок в свете современных цивилизационных вызовов

Статья посвящена анализу современных международных отношений, характерной чертой которых является существование международного сообщества с соответствующим правопорядком, который базируется на общепризнанных принципах международного права, демонстрируя и на международном уровне социологическую связь между обществом и правом. Показано значение в истории международных отношений цивилизационного фактора как определяющего в борьбе наиболее сильных государств за господство в мире. Цивилизационное противостояние было характерным для Древнего Рима, колониальной эпохи, периодам, предшествовавших Первой и Второй мировым войнам, периоду «холодной войны» и обострению цивилизационного фактора в нынеш-

ний период, который связан с последствиями распада СССР и нарушением баланса мировых сил. Показана тенденция возникновения новой парадигмы баланса сил, что должно привести к ослаблению цивилизационного противостояния в мире и возвращению акторов международного сообщества на почву международного права.

Ключевые слова: международный правопорядок, международное право, противостояние цивилизаций, нарушения баланса мировых сил, тенденция возникновения новой парадигмы баланса мировых сил.

Denysov V. N. International Legal Order in the Light of Modern Civilizational Challenges

The article is devoted to the analysis of modern international relations characterised by the functioning of international society with the relevant legal order based on the general principles of international law, demonstrating on the international level the sociological relationship between society and law. The author demonstrates the role of the civilizational factor in the history of international relations as a determinant in the struggle between the powerful states for the global hegemony. Civilizational struggle was common to the Ancient Rome, colonial era of the modern times, the period before the First and the Second World War, the «cold war» period. The civilizational struggle is also sharpening nowadays provoked by the collapse of the USSR and disrupting of the balance between the world powers.

The author points that today's chaos in international relations is not spontaneous, but completely deliberate and still controlled process emanating from the civilizational struggle for the global hegemony. Ukraine has become one of its victims, which has happened to be on the bottom rungs of the European and world historical process without any idea of where to go and what to do, due to, nearly sudden by historical standards, renounce of its own civilizational values.

Modern international relations are determined by the claims for the exceptional civilizational mission for the West led by the USA, which provokes chaos in international relations resulting in the comedown of international law. Many representatives of the western international law doctrine testify to the accelerating collapse of international law. Thus, international law is turned into the mere legal technique, «instrumental» or «procedural structure».

This approach is an expression of positivism founded by Descartes and Hobbs (epistemological positivism). This approach supposes that the universal objective social process (common interest of peoples) is substituted by the unilateral social process (particular interest) separated from international law grounded in the common legal sense of peoples. International law is confined to legal positivism burdened by general positivism defined by the logics and values of liberal concept of the political order in the globalised world. Meanwhile the diversity of the world, consisting in cultural and historical values of the main human civilizations, is ignored. As a result the Western civilization is exalted at the expense of other civilizations, though it is in the most severe social, mental and economic crisis ever since. Besides, legal positivism is considered to be one of the most constant defiers of the natural law claiming for the monopoly within the international law theory. It is also opposed to the traditional positivism which recognizes the states' consent within international society as a basis for adherence to and development of international law, new paradigm of the balance of powers, which should diminish civilizational struggle in the world and regain the international law its status within international society.

Key words: international legal order, international law, civilizational struggle, disruption of the world balance of powers, tendency for the establishment of the new paradigm of the balance of powers.